

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

6 СОН, 3 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 6, ВЫПУСК 3

LAWYER HERALD

VOLUME 6, ISSUE 3

TOSHKENT-2023

Мундарижа

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

1. АЗИЗОВ Нигмонжон Пардаевич

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЖТИМОЙ ДАВЛАТ БАРПО ЭТИШНИНГ КОНСТИТУЦИЯВИЙ-
ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ 8

2. СУФИЕВА Дилафруз Улугбековна

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ГАРАНТИИ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА НА ПРИМЕРЕ
НОРМОТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЗБЕКИСТАНА И КАЗАХСТАНА 15

3. ОЛЕЙНИК Димитри

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ПРИНЦИПЫ КАК КРИТЕРИИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ
АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРОЦЕССА 21

4. РАХМОНОВ Толиб

АДМИНИСТРАТИВНАЯ ЮСТИЦИЯ: НАЦИОНАЛЬНЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ 26

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

5. РУЗИНАЗАРОВ Шухрат Нуралиевич

РАҚАМЛИ ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМ - БИЗНЕСНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ МУҲИМ
ШАРТИДИР 33

6. ДЖУМАНОВ Аскар Хасанович

ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ПРОБЛЕМ И ПУТИ РЕШЕНИЯ В НОВОМ ЗАКОНЕ ОБ ОБЩЕСТВАХ С
ОГРАНИЧЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ В УЗБЕКИСТАНЕ 41

7. ХУДАЙБЕРДИЕВА Гулнора Аманмуродовна

ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛККА ОИД МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИКНИ ТИЗИМЛАШТИРИШ ВА
КОДИФИКАЦИЯ ҚИЛИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ 48

8. ЮЛДАШОВ Абдумумин Абдугопирович

ШАХСГА ДОИР МАЪЛУМОТЛАР ВА МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИНИНГ ЎЗАРО КЕСИШМАСИ:
ҲУҚУҚИЙ НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЁТ 54

9. TOSHKANOV Nurbek Bahriddinovich

AN'ANAVIY BILIMLAR VA ULARNING HUQUQIY IFODASI BO'YICHA VA'ZI MASALALAR.....61

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

10. РАХИМБЕРГАНОВА Бону Давлатназаровна

ВАҚТИНЧАЛИК ИШЛАРНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ:
ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛ 68

СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ. ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

11. ОТАХОНОВ Фозилжон Хайдарович

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ КОНСТИТУЦИЯСИ НОРМАЛАРИНИ СУДЛАР ТОМОНИДАН
ТЎҒРИДАН-ТЎҒРИ ҚЎЛЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ, ТАРТИБИ ВА АҲАМИЯТИ75

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

12. ХАКИМОВ Равшан Тулкунович

МЕЖДУНАРОДНЫЙ УГОЛОВНЫЙ СУД И ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
ПРЕСТУПЛЕНИЯ АГРЕССИИ82

13. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович

МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ
ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР ТАҲЛИЛИ..... 94

14. РАХИМОВА МУАТТАРА АБДУСАТТАРОВНА

ВОПРОСЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ УСТАВНЫХ ОРГАНОВ
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ 104

15. ВАЛИЖОНОВ Далер Дилшодович

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ
(СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ)..... 114

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА.

16. КЎЧИМОВ Шухрат

ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ТИЛИ ВА ЮРИСЛИНГВИСТИКА: ХОРИЖИЙ ВА МИЛЛИЙ
ТАЖРИБА 121

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

TOSHKANOV Nurbek Bahriddinovich

Toshkent davlat yuridik universiteti tayanch doktoranti (PhD)

E-mail: toshkanovnurbek@gmail.com

AN'ANAVIY BILIMLAR VA ULARNING HUQUQIY IFODASI BO'YICHA BA'ZI MASALALAR

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): TOSHKANOV N.B. An'anaviy bilimlar va ularning huquqiy ifodasi bo'yicha ba'zi masalalar // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 6 (2023) В. 61-67.

6 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2023-6-9>

ANNOTATSIYA

Maqolada intellektual mulk, uning jahon iqtisodiyotida tutgan o'rni xususida so'z yuritilgan. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ijodiy faoliyat erkinligi va intellektual mulkning qonun bilan muhofaza qilinishi kafolatlari belgilanganligiga to'xtalangan. Shuningdek, an'anaviy bilimlar shaklidagi jamoaviy intellektual mulk, ularni huquqiy tartibga solishning ayrim masalalari bayon etilgan. An'anaviy bilimlar tushunchasi, turlari, tartibga solish modellari hamda mazkur sohadagi ilmiy-yondashuvlar yoritilgan. Ushbu bilimlarni tartibga solish bo'yicha xalqaro va xorijiy davlatlar qonunchiligidan misollar keltirib o'tilgan. Milliy huquqni qo'llash amaliyotida kuzatilayotgan ayrim keyslar misolida an'anaviy bilimlarni milliy qonunchilikda tartibga solish istiqbollari ochib berishga harakat qilingan. Bunda xalqaro va xorijiy amaliyotda mavjud huquqiy tartib solish modellari hamda qonunchilik shakllaridan qaysi birini tanlash maqsadga muvofiqligi yuzasidan fikrlar bildirib o'tilgan.

Kalit so'zlar. Jamoaviy intellektual mulk, an'anaviy bilimlar, genetik resurslar, geografik ko'rsatkichlar, iqtisodiy foyda, ma'naviy burch.

TOSHKANOV Nurbek

PhD student at Tashkent State University of Law

SOME ISSUES OF TRADITIONAL KNOWLEDGE AND ITS LEGAL EXPRESSION

ANNOTATION

The article discusses intellectual property and its role in the world economy. In the new version of the Constitution of the Republic of Uzbekistan, it is pointed out that the freedom of creative activity and protection of intellectual property are guaranteed by law. Furthermore, some issues of collective intellectual property in the form of traditional knowledge and their legal regulation are described. The concept of traditional knowledge, types, regulation models and scientific approaches in this field are also discussed. International legislation on the regulation of this knowledge are introduced. On the example of some cases observed in the practice of national law, an attempt was made to reveal the perspectives of regulating traditional knowledge in national legislation. In this case, suggestions were given regarding the expediency of choosing a certain legal regulation models and legal forms in international and

foreign practice.

Keywords: Constitution, collective intellectual property, traditional knowledge, genetic resources, geographical indications, economic benefits, moral duty.

ТОШКАНОВ Нурбек Бахриддинович

Базовый докторант (PhD)

Ташкентского государственного юридического университета

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ТРАДИЦИОННЫХ ЗНАНИЙ И ИХ ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается интеллектуальная собственность и ее роль в мировой экономике. В новой редакции Конституции Республики Узбекистан указано, что свобода творческой деятельности и защита интеллектуальной собственности гарантируются законом. Кроме того, описаны некоторые вопросы коллективной интеллектуальной собственности в форме традиционных знаний и их правового регулирования. Также обсуждаются понятие традиционных знаний, их виды, модели регулирования и научные подходы в этой области. Представлено международное право по регулированию этих знаний. На примере некоторых случаев, наблюдающихся в практике национального законодательства предпринята попытка раскрыть перспективы регулирования традиционных знаний в национальном законодательстве. При этом были даны предложения относительно целесообразности выбора определенных моделей правового регулирования и правовых форм в международной и зарубежной практике.

Ключевые слова. Конституция, коллективная интеллектуальная собственность, традиционные знания, генетические ресурсы, географические указания, экономическая блага, моральный долг.

Agar tarixga nazar tashlansa, intellektual mulkni huquqiy tartibga solish ishlari boshlanganiga hali ko'p asr bo'lgani yo'q. Asosan, XVIII asrning oxiri va XIX asr boshlarida bir qator Yevropa mamlakatlari va AQSHda mualliflik huquqiga doir dastlabki qonunlar qabul qilingan. Xususan, AQSH Konstitutsiyasida ilk bor mualliflarga ularning asarlariga nisbatan mutlaq huquqlari kafolatlanishi belgilangan.

Bugungi dunyoda ham milliy innovatsion iqtisodiyotni shakllantirishda asosiy rol o'ynaydigan intellektual mulk huquqiy institutini konstitutsiyaviylashtirishning faol tendensiyasi kuzatilmogda [1, B.142]. Yurtimizda o'tkazilgan konstitutsiyaviy islohotlarda ham bu o'z aksini topdi.

Umuman olganda hozirgi kunda intellektual mulk huquqini konstitutsiyaviy tartibga solishning ikkita asosiy yondashuvi mavjud [2, B.13].

Birinchi yondashuv tarixiy jihatdan tasdiqlangan, hozirgi vaqtda "intellektual mulk" tushunchasi bilan bog'liq bo'lgan konstitutsiyaviy qoidalar bo'lib, konstitutsiya matnida ushbu atama mavjud bo'lmaydi. Ikkinchi yondashuv konstitutsiya matnida "intellektual mulk" tushunchasidan foydalanishda ifodalanadi.

Shuningdek, noan'anaviy yondashuvlar ham mavjud. Bu jamoaviy intellektual mulk va unga bo'lgan huquqlar to'g'risidagi konstitutsiyaviy qoidalardir.

"Jamoaviy intellektual mulk" tushunchasi Lotin Amerikasining bir qator mamlakatlari (Venesuela, Ekvador, Boliviya, Meksika kabi) konstitutsiyalarida uchraydi va ushbu mamlakatlar mahalliy xalqlarining tegishli huquqlarini himoya qilish maqsadida kiritilgan. Ko'plab konstitutsiyalar, xalqaro hujjatlar, shuningdek ichki qonunchilik hujjatlarida an'anaviy ravishda inson huquqlari, shu jumladan, intellektual mulk huquqi individual huquqlar sifatida bayon qilingan.

Jamoaviy intellektual mulk huquqining tan olinishi ularsiz mahalliy xalqlarning madaniy o'ziga xosligini ta'minlash juda qiyin yoki umuman imkonsiz ekanligi bilan bog'liq [3, B.103]. Masalan, Ekvador Konstitutsiyasining 84-moddasida aytilishicha, ushbu Konstitutsiya va qonunga muvofiq, davlat jamoat tartibi va inson huquqlarini ta'minlashda o'z fuqarolariga, jamoaviy huquqlarni, xususan, ajdodlar bilimiga oid jamoaviy intellektual egalikdan qonun hujjatlariga muvofiq foydalanish, mustahkamlash va rivojlantirishni tan olishi va kafolatlashi shart [4].

Armin fon Bogdandining fikricha, biz Lotin Amerikasi mamlakatlarida jamiyat a'zolarining birdamligiga, o'zaro bog'liqlikka va fuqarolar huquqlarining bo'linmasligiga asoslangan yangi "o'zgartiruvchi" konstitutsiyaviylik paydo bo'layotganiga guvoh bo'lmoqdamiz [5]. Bu, birinchi navbatda, aholining katta qatlamining qashshoqligi va ularning huquqlarini himoya qilish zarurati bilan bog'liqdir.

Buni bir qator mamlakatlar konstitutsiyaviy sudlarining Butunjahon intellektual mulk tashkiloti konvensiyalarini konstitutsiyaga zid deb tan olgan qarorlari ham tasdiqlaydi.

Misol uchun, Kolumbiya Konstitutsiyaviy sudi (yetakchi qahva ishlab chiqaruvchi mamlakat) O'simliklarning yangi turlarini himoya qilish bo'yicha xalqaro konvensiya (International Convention for the Protection of New Varieties of Plants, 1961)ni 2012-yilda Konstitutsiyaga zid deb topdi. Konstitutsiyaviy sud fikricha, Kolumbiyada ushbu Konvensiyaning qo'llanilishi mahalliy aholining kofe yetishtirish bilan bog'liq, avloddan-avlodga meros bo'lib o'tgan an'anaviy bilimlarga bo'lgan huquqlarini buzadi. Bundan tashqari etnik va madaniy jihatlar, shuningdek, milliy iqtisodiy rivojlanish nuqtai nazaridan biologik xilma-xillikning tabiiy rivojlanishini cheklashi mumkin [6].

Mazkur holatda an'anaviy bilimlarni bunchalik darajada himoya qilishga ehtiyoj bormi, degan haqli savol tug'iladi. Bizningcha, ehtiyoj mavjud. Negaki, bugun bir qator mamlakatlarda an'anaviy bilimlar daromad obyektiga aylanib borayotganiga misollarni ko'plab topish mumkin. Misol uchun, Avstraliyaning shimoli-g'arbiy qismidagi Kimberli (Kimberley) mintaqasining tub aholisi tomonidan ko'p asrlar davomida og'riqni yo'qotish va yaralarni davolash uchun ishlatilgan majala daraxti qobig'i asosidagi dori-darmonlarni patentlash va keyinchalik tijoratlashtirish holatlari ma'lum [7]. O'zbekistonda ham o'tkir va murakkab kasalliklarni davolashda xalq tabobati muhim ahamiyat kasb etadi, tabiblarning xizmatlariga aholining turli qatlamlarida katta ehtiyoj mavjudligi tan olingan. [8]

Shu o'rinda yana bir savol tug'iladi: an'anaviy bilimlar o'zi nima? An'anaviy bilimlarni iqtisodiy foyda keltiruvchi ne'mat sifatida tavsiflashning boshlang'ich nuqtasi Butunjahon intellektual mulk tashkiloti tomonidan taklif qilingan ta'rif bo'lishi mumkin: "an'anaviy bilim – bu jamoalar va mahalliy xalqlar tomonidan ularning moddiy va madaniy muhitidan kelib chiqadigan ehtiyojlarga javoban an'anaviy va norasmiy usullarda ishlab chiqilgan g'oyalar" [9, B.1]. Ushbu keng va moslashuvchan yondashuv mahalliy xalqlarning barcha an'analarga asoslangan bilimlarini intellektual faoliyat natijalariga kiritish imkonini beradi.

Iqtisodiy foyda keltiruvchi ne'mat sifatida an'anaviy bilimlar mavjud intellektual mulk obyektlaridan sezilarli farq qiladi. Birinchidan, an'anaviy bilimlar o'z tabiatiga ko'ra jamoaviydir. Uning aniq egasi yo'q – u ma'lum bir hududda birgalikda yashaydigan odamlar tomonidan qo'llaniladi [10, B.385]. O'z navbatida klassik intellektual mulkka individual bilim sifatida qaraladi. Ikkinchidan, an'anaviy bilim, intellektual mulkdan farqli o'laroq, norasmiy ko'rinishga ega. Bu ushbu bilimlarni avloddan-avlodga o'tishining og'zaki shaklda amalga oshirilganligi va hujjatli qaydlarning yo'qligida namoyon bo'ladi. Uchinchidan, an'anaviy bilimlar ko'p asrlik tarixga ega: u alohida asar sifatida emas, balki avlodlar davomida shakllangan keng va tizimli e'tiqod hamda bilimlar majmuasini birlashtiruvchi obyekt sifatida qabul qilinadi. An'anaviy bilimlarni yaratish va ulardan foydalanish muayyan jamoaning avloddan avlodga o'tadigan madaniy an'analarning bir qismidir.

Shuningdek, rivojlangan mamlakatlarning huquqiy tizimlaridan farqli o'laroq, mahalliy xalqlarning odat huquqi bunday bilimlarni birinchi navbatda iqtisodiy foyda sifatida emas, balki ma'naviy burch deb biladi. An'anaviy bilimlarga ega bo'lish uni jamiyat manfaatlari yo'lida qo'llash va kelajak avlodlar uchun saqlab qolish uchun javobgarlikni anglatadi [11, B.92].

R.Okediji an'anaviy bilim obyektlarining to'rtta toifasini ajratishni taklif qiladi:

1) Yashirin va muqaddas bilimlar (*secret and sacred knowledge*) – bu rejim alohida madaniy ahamiyatga ega bo'lgan obyektlarni o'z ichiga olishi kerak, ularga nisbatan maxfiylikni saqlash choralari ko'riladi.

2) Yaqindan saqlangan bilim (*closely held knowledge*) – bu rejim qamrab olgan bilimlar ham mahalliy xalqlarning muhim madaniy merosi hisoblanadi, ammo unga kirish uchun cheklolar endi qattiq emas.

3) Keng tarqalgan bilimlar (*widely disseminated knowledge*) – bu toifadagi ob'ektlar mahalliy xalqlar madaniyati bilan aloqani saqlab qoladi, lekin ayni paytda hamma uchun ochiqdir.

4) Umumiy bilim (*generic knowledge*) – an'anaviy bilimlarning ushbu toifasi ham keng doiradagi odamlar uchun mavjud, ammo u endi ma'lum bir manba yoki mahalliy guruh bilan bog'liq emas [12, B.15].

Shunga muvofiq jahon amaliyotida an'anaviy bilimlar himoyasi bo'yicha bir nechta modellar ishlab chiqilgan. O'z maqsadiga ko'ra an'anaviy bilimlarni huquqiy himoya qilish modellari ijobiy (pozitiv) va salbiy (negativ) modellarga bo'linadi. Ijobiy model mahalliy xalqlarga an'anaviy bilimlar ustidan iqtisodiy nazoratni amalga oshirish imkonini beradigan ma'lum bir intellektual huquqlar to'plamini berishni o'z ichiga oladi. Salbiy model esa faqat an'anaviy bilimlardan uchinchi shaxslar tomonidan ruxsatsiz foydalanishning oldini olishgagina qaratilgan bo'lib, himoya modeli deb ham ataladi [9, B.2].

Ushbu ikki model o'rtasidagi asosiy farq taqdim etilgan imkoniyatlar doirasiga to'g'ri keladi: salbiy strategiya faqat ruxsatsiz foydalanishga qarshi kurashda yordam beradi, ijobiy strategiya esa an'anaviy bilim egalarini to'liq huquq egalariga aylantiradi va ularga foydalanish hamda tasarruf qilish huquqlarini beradi [13, B.77]. Bunda ijobiy model an'anaviy bilimlardan tijorat maqsadlarida foydalanishdan kelib chiqadigan foydalarning umumiy bo'lishini ta'minlaydi.

An'anaviy bilimlarni samarali himoya qilish ijobiy va salbiy modellardan **birdek** foydalanishni o'z ichiga oladi [14, B.32].

Himoyaning salbiy modellari an'anaviy bilimlarni saqlashga qaratilgan [13, B.85]. Intellektual mulk huquqining allaqachon mavjud institutlari ushbu maqsadga erishishga hissa qo'shishi mumkin, ammo an'anaviy bilimlarning o'ziga xos xususiyatlari bari bir ularni isloh qilishni talab qiladi. Bu intellektual mulk obyektini ro'yxatdan o'tkazishda kelib chiqishini majburiy oshkor qilish talabini kiritish, an'anaviy bilimlar reyestrilarini yaratish, jamiyat manfaatlariga, insonparvarlik va axloq tamoyillariga zid intellektual faoliyat natijalarining himoyalansizligi to'g'risidagi qoidadan foydalanish bo'yicha takliflarni ko'rib chiqishni taqozo qiladi.

O'z navbatida, ijobiy himoya strategiyasi mahalliy xalqlarga an'anaviy bilimlarga intellektual mulk huquqini berishni o'z ichiga oladi. Ijobiy himoya tizimini yaratish ikkita yondashuv orqali amalga oshirilishi mumkin. Birinchi yondashuv an'anaviy bilimlar uchun maxsus huquq yaratmasdan, allaqachon mavjud huquqiy rejimlar doirasida tartibga solishni o'z ichiga oladi. Ikkinchi yondashuv an'anaviy bilimlarning barcha shakllarini himoya qilish uchun yagona huquqni yaratish hisoblanadi [11, B.275].

Ta'kidlash joizki, har bir model, har bir yondashuv uchun alohida nazariyalar ishlab chiqilgan. Shuningdek, mazkur modellarni amalga oshirishning o'z ichki modellari ham mavjud. Biroq tadqiqot mavzusidan chetga chiqmaslik maqsadida faqatgina an'anaviy bilimlarni huquqiy tartibga solish masalalariga to'xtalishni lozim topdik.

Yuqorida ta'kidlanganidek, ayrim mamlakatlar an'anaviy bilimlarga bo'lgan huquqlarni Konstitutsiya darajasida mustahkamlaganlar. Hatto shunga tayangan holda ayrim xalqaro huquq normalarini antikonstitutsiyaviy deya e'lon qilganlar.

Ayrim davlatlar hududida esa an'anaviy bilimlar fuqarolik kodeksi bilan tartibga solinadi (Kanada, Kvebek provinsiyasi Fuqarolik kodeksi).

Ba'zi mamlakatlar esa mazkur sohani tartibga solish uchun alohida qonunlar qabul qilgan (Rossiya Federatsiyasining 2022-yil 20-oktabrda qabul qilingan "Rossiya Federatsiyasining nomoddiy etnik-madaniy mulki to'g'risida"gi 402-son Federal qonuni, Qirg'iz Respublikasining 2007-yil 31-iyuldagi "An'anaviy bilimlar muhofazasi to'g'risida"gi 116-son qonuni).

O'zbekistonda ham bu sohaga e'tibor qaratilishi boshlangan. Jumladan, O'zbekiston

Respublikasi Prezidenti 2020-yil 12-oktabr kuni intellektual mulk obyektlarini muhofaza qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari yuzasidan o'tkazilgan yig'ilishda mamlakat sanoatining bor-yo'g'i 72 ta tovar belgisi xalqaro ro'yxatdan o'tkazilganligini, bu juda kamligini, aslida imkoniyatlar talaygina ekanligini ta'kidlagan. Masalan, Chust pichog'i, Samarqand noni, Marg'ilon adrasi, Sherobod anori, Oltiariq va Parkent uzumi, Xorazm qovuni, Surxondaryo xurmosi kabi mashhur brendlarni hududiy mansubligi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazib, xalqaro bozorda faol targ'ib qilish mumkin, degan edi Prezident [15]. Xalq tabobatini rivojlantirish yuzasidan bir nechta Prezident qarorlari chiqarilgan.

Huquqni qo'llash amaliyotida ayrim keyslar ham yuzaga kelib ulgurganligini qayd qilish mumkin. Xususan, 2023-yil 29-mayda G'ijduvon shashligiga geografik ko'rsatkich maqomi berildi. O'zbekiston Respublikasining "Geografik ko'rsatkichlar to'g'risida"gi qonuniga ko'ra, agar geografik ko'rsatkichni ro'yxatdan o'tkazgan shaxs muayyan sifati, nom qozongani yoki boshqa xususiyatlari sezilarli darajada uning geografik kelib chiqishiga bog'liq bo'lgan tovarni ishlab chiqarayotgan bo'lsa, mazkur shaxs ushbu geografik ko'rsatkichdan foydalanish huquqini oladi. Ro'yxatdan o'tkazilgan geografik ko'rsatkichdan foydalanish huquqi xuddi shu geografik obektda joylashgan va xuddi shunday xususiyatlarga ega bo'lgan tovar ishlab chiqarayotgan boshqa yuridik yoki jismoniy shaxsga ham berilishi mumkin.

2023-yil 30-avgust kuni G'ijduvon hokimi patentlangan shashlikni tayyorlash uchun hokimlikdan ruxsat olish va to'lov qilish kerakligini aytdi. Intellektual mulk sohasida vakolatli organ sifatida Adliya vazirligi buni yuqoridagi normaga asoslangan holda rad etdi [16].

Adliya vazirligining ta'kidicha, Buxoro viloyatida birinchi bo'lib davlat ro'yxatidan o'tkazilgan ushbu geografik ko'rsatkichdan foydalanish huquqini tasdiqlovchi guvohnoma uning egasi, ya'ni G'ijduvon tuman hokimligiga guvohnomada ko'rsatilgan tovar turiga nisbatan foydalanish huquqini beradi. Muayyan tovarning geografik ko'rsatkich sifatida davlat ro'yxatidan o'tkazilishi **jismoniy va yuridik shaxslarga qo'shimcha majburiyatlarni yuklamaydi.**

Bizningcha, ushbu holatda G'ijduvon shashligi geografik ko'rsatkich maqomidan ko'ra an'anaviy bilim maqomi berilsa, maqsadga muvofiq bo'lar edi. Bunga bir necha sabablar bor.

Birinchidan, an'anaviy bilimlar deganda bu inson faoliyatining turli sohalarida qo'llaniladigan, ma'lum tartibda va ma'noda avloddan-avlodga o'tib kelgan bilim, usul va uslublar, shu jumladan genetik resurslardan foydalanish tushuniladi.

Mazkur elementlar G'ijduvon shashligida ham bor. Buxoro viloyati G'ijduvon tumanida shashlikchilarning butun bir sulolasi bor. Ularning ajdodlari amirlar davridan beri kabobpazlik qilib keladi [17]. Demak, bu bilimlar avloddan-avlodga o'tib kelmoqda.

Ikkinchidan, bu kabi bilimlar mahalliy jamoalar va an'anaviy bilim egalariining turli ehtiyojlari uchun saqlanib qolingan va moslashtirilgan hamda hayotning turli sohalarini rivojlantirish uchun muayyan qiymatga ega. G'ijduvon kabobi ustazodalari ham o'z tirikchilik ehtiyojlarini mazkur sohadan qondirib kelishmoqda, ya'ni uni pishirish bo'yicha bilimlar muayyan qiymatga ega.

Uchinchidan, har qanday mahalliy jamiyat, jismoniy yoki yuridik shaxslar an'anaviy bilimlar egasi bo'lishi mumkin. Bundan ko'rinadiki, kabobpaz ustazodalar ham bunday huquq egasi bo'lishi mumkin. Ularning o'z oqsoqollari ham bor.

To'rtinchidan, mahalliy xalqlarning nomlari, belgilari va belgilarini mahalliy xalqlar va geografik ko'rsatkichlar sifatida qayd etish misollari mavjud: Talavera keramikasi, Maysur shoyisi, Kargopol o'yinchoqlari [18, B.158]. Biroq geografik ko'rsatkichlar bo'yicha huquqlarning ma'lum bir hudud bilan bog'lanishi ba'zi hollarda an'anaviy bilimlarni ushbu huquqiy rejimlar ostida himoya qilishni imkonsiz qiladi. Ko'pgina mahalliy xalqlar majburiy ko'chirilishga duchor bo'lganlar va sun'iy ravishda o'rnatilgan chegaralari har doim ham etnik guruhlarining haqiqiy joylashishini aks ettirmaydi [19, B.142]. Garchi keltirilgan holatga bularning aloqasi bo'lmasada, an'anaviy bilimlarni geografik ko'rsatkichlar to'g'risidagi qonunchilik bilan tartibga solish maqsadga muvofiq emas.

Va nihoyat, bu va boshqa individuallashtirish vositalari faqat an'anaviy bilimlar bilan bog'liq bo'lgan belgilarni himoya qiladi, lekin ulardan foydalanishni emas. Ya'ni texnologiyaning o'zi, madaniy ifodalar va an'anaviy bilimlarning boshqa shakllari o'zlashtirish uchun ochiqliciga

qolib ketishi mumkin. Yuqoridagi holatda ham qonunchilikda belgilab o'tilganidek, bir shaxsning ma'lum bir geografik ko'rsatkichga nisbatan guvohnoma olishi boshqa shaxslarning ham xuddi shu geografik ko'rsatkichdan foydalanishga bo'lgan huquqlarini hech qanaqasiga cheklamaydi. Shuningdek, garchi hokimlik geografik ko'rsatkich egasi sifatida guvohnoma olgan bo'lsa-da, shashlik pishirish uning asosiy faoliyat turi emas. Ushbu holatda eng asosiy holatlardan biri – shashlik pishirish texnologiyasi e'tibordan chetda qolib ketayotganini ko'rish mumkin.

Keltirib o'tilgan keysda ustazodalar o'z bilimlariga bo'lgan huquqlarga da'vo qilmaganlar. Aksincha, o'z bilimlarini tarqatishni ma'naviy burch deb biladilar. Mazkur holatni an'anaviy bilimlardan foydalanishda iqtisodiy foyda va ma'naviy burch to'qnash kelishiga misol sifatida keltirish mumkin. Natijada, G'ijduvon shashligini tayyorlashga doir an'anaviy bilimlar keng tarqalgan bilimlar doirasiga kirib qolgan.

Sherobod anori, Oltiariq va Parkent uzumi, Xorazm qovuni, Surxondaryo xurmosi kabi meva navlarini ham an'anaviy bilim sifatida tan olish mumkin. Negaki, an'anaviy bilimlar genetik resurslarni ham o'z ichiga oladi. Genetik resurslar, o'z navbatida, an'anaviy bilim egalari tomonidan muayyan faoliyat sohasida ma'lum amaliy natijalarga erishish uchun foydalanish mumkin bo'lgan quruqlik, suv va boshqa kelib chiqish manbasiga ega bo'lgan barcha hayvonot va o'simlik dunyosini o'zida jamlaydi.

Bularning barchasi O'zbekiston mintaqalarida ham avloddan avlodga o'tib kelayotgan, biz bilgan-bilmagan an'anaviy bilimlar mavjudligini ko'rsatadi. Shu sababli, fikrimizcha, mazkur bilimlarning huquqiy maqomini belgilash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Mazkur vaziyatda yuqorida keltirilgan har ikki modelning mamlakat qonunchiligiga xos va mos jihatlari tanlab olinishi kerak. Bu boradagi Butunjahon intellektual mulk tashkilotining tavsiyalari hisobga olinishi ham maqsadga muvofiq.

Shuningdek, an'anaviy bilimlar maqomini konstitutsiyaviy darajada belgilash zarurati yo'q deb hisoblaymiz. Negaki, Konstitutsiya bosh asosiy qonun ekan, intellektual mulk sohasini to'laligicha tartibga solishi to'g'ri emas. Ushbu hujjat ijodiy faoliyat erkinligini kafolatlab, intellektual mulk qonun bilan muhofaza etilishini belgilagan holda intellektual mulk sohasi rivojining umumiy yo'nalishlarini belgilab berishi har tomonlama to'g'ridir.

Bizning fikrimizcha, an'anaviy bilimlarni fuqarolik qonunchiligi doirasida tartibga solish mumkin. Misol uchun, yangi tahrirdagi Fuqarolik kodeksi orqali. Bu bilan mazkur kodeks an'anaviy bilimlarning jamoaviy mulk sifatidagi maqomi, unga bo'lgan huquqlarga egalik masalalari, bu bo'yicha shartnomaviy, shuningdek fidutsiar munosabatlarni, maxfiylikni buzish va noqonuniy boyish kabi huquqiy masalalarni tartibga solishi mumkin bo'ladi.

Shu bilan birga, Qirg'iz Respublikasi tajribasidan kelib chiqib, an'anaviy bilimlarning jamoaviy mulk sifatidagi maqomi, unga bo'lgan huquqlarga egalik masalalari, bu bo'yicha vakolatli organning rolini belgilovchi alohida qonun qabul qilinishi ham maqsadga muvofiqdir. Bunda an'anaviy bilimlar sohasidagi shartnomaviy munosabatlarni esa fuqarolik qonunchiligi tartibga solishi belgilab qo'yilishi mumkin.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Кабышев С. В. Интеллектуальная собственность в системе конституционного строя: сравнительный анализ. Актуальные проблемы российского права. 2017. № 9 (82) сентябрь. DOI: 10.17803/1994-1471.2017.82.9.141-146. Стр. 142
2. Г.Н. Андреева. Конституционные основы права интеллектуальной собственности в зарубежных странах. Право интеллектуальной собственности: Сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН. Центр социал. науч.-информ. исслед. Отд. правоведения; МГУ им. М.В. Ломоносова. Каф. предпринимательского права; Отв. ред. Афанасьева Е.Г. – М., 2017. – С. 9–20.
3. Moreno L.X. La cultura en la Constitución de 1999 (República Bolivariana de Venezuela). – México, 2015. – P. 103.
4. Конституция Эквадора 2008 (ред. 2011) // URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Ecuador_2011?lang=en.
5. Bogdandy A. Von. Us Constitutional Commune en América Latina: una mirada a un constitucionalismo transformador // Revista Derecho del Estado 34, 3-50 (2015). URL: <http://>

www.redalyc.org/pdf/3376/337640285001.pdf

6. Текст решения С-1051/12 от декабря 2012 г. // URL: www.corteconstitutional.gov.co; www.grain.org

7. Boyle J. et al. Shamans, software, and spleens: Law and the construction of the information society. Harvard University Press, 2009.

8. “O‘zbekiston Respublikasida xalq tabobatini rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori (10.04.2020 yildagi PQ-4668-son) // Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi, 04.07.2023-y., 06/23/107/0441-son.

9. Traditional Knowledge and Intellectual Property. Background Brief No. 1. WIPO publication, 2023. // URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-rn2023-5-1-en-traditional-knowledge-and-intellectual-property.pdf>.

10. Gervais D. J. Spiritual But Not Intellectual-The Protection of Sacred Intangible Traditional Knowledge // Cardozo Journal of International & Comparative Law. 2003.

11. Curci J. The protection of biodiversity and traditional knowledge in international law of intellectual property. Cambridge University Press, 2010. №. 12.

12. Okediji R. Traditional knowledge and the public domain // Centre for International Governance Innovation Papers. 2018. №. 176.

13. Bhukta A. Legal Protection for Traditional Knowledge: Towards a New Law for Indigenous Intellectual Property. – Emerald Group Publishing, 2020.

14. Anderson J. Indigenous/traditional knowledge and intellectual property // Durham, NC: Duke University School of Law. 2010.

15. Президент интеллектуал мулк муҳофазаси бўйича йўғилиш ўтказди. URL: <https://www.gazeta.uz/uz/2020/10/12/intellectual-property/>.

16. G‘ijduvon hokimi patentlangan shashlikni tayyorlash uchun hokimlikdan ruxsat olish va to‘lov qilish kerakligini aytdi. Vazirlik buni rad etdi // <https://kun.uz/uz/news/2023/08/30/gijduvon-hokimi-patentlangan-shashlikni-tayyorlash-uchun-hokimlikdan-ruxsat-olish-va-tolov-qilish-kerakligini-aytdi-vazirlik-buni-rad-etdi>.

17. Zo‘r kabobning siri: amirlar zamonidan buyon kabobpazlik qilayotgan sulola vakillari bilan suhbat // URL: <https://kun.uz/uz/news/2022/12/25/zor-kabobning-siri-amirlar-zamonidan-buyon-kabobpazlik-qilayotgan-sulola-vakillari-bilan-suhbat>.

18. Johnsson D. Z. The Branding of Traditional Cultural Expressions: To Whose Benefit? // Drahos P. and S. Frankel (eds.) Indigenous People’s Innovation: Intellectual Property Pathways to Development. 2012.

19. Gervais D. Traditional innovation and the ongoing debate on the protection of geographical indications // Indigenous Peoples’ Innovation: Intellectual Property Pathways to Development. 2012.